

Lina Petrošienė – humanitarinių mokslų daktarė (etnologija), Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos katedros profesorė, vyriausioji mokslo darbuotoja
Moksliniai interesai: etninė muzika, etnis ir kultūrinis tapatumas, Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos kultūra
El. paštas: lina.petrosiene@ku.lt

Lina Petrošienė – PhD in humanities, professor, senior researcher in the Department of Philology in the Faculty of Social Sciences and Humanities at Klaipėda University
Research interests: ethnic music, ethnic and cultural identity, the culture of Lithuania Minor and Samogitia
E-mail: lina.petrosiene@ku.lt

Lina Petrošienė

Klaipėdos universitetas

MAŽOSIOS LIETUVOS INSTRUMENTINIO MUZIKAVIMO TRADICIJA: DU LIKIMAI

Anotacija

Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo tradicija 2022 m. buvo pripažinta nematerialaus kultūros paveldo vertybe ir įtraukta į nacionalinį sąvadą. XX a. instrumentinis lietuvininkų muzikavimas nebuvo perimtas įprastu folklorui žodiniu būdu ir būtų nutrūkęs, tačiau 7-ajame dešimtmetyje kilęs folkloro gaivinimo judėjimas, instrumentų meistro Antano Butkus idėja atkurti Mažosios Lietuvos liaudies muzikos instrumentus ir daugelis kitų palankių aplinkybių suteikė impulsą tradicijos rekonstrukcijai ir naujoms plėtros kryptims. Straipsnyje siekiama pristatyti šios folklorinės tradicijos pavidalus ir raidą, apčiuopti veiksnius, turėjusius didžiausią poveikį kaitai ir nykimui, vėlesniam atkūrimui bei tęstinumui.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Mažoji Lietuva, lietuvininkai, instrumentinio muzikavimo tradicija, Antanas Butkus.

Abstract

The instrumental music-making tradition of Lithuania Minor was officially recognised as a valuable part of the Intangible Cultural Heritage and included in the national register in 2022. In the 20th century, the way of preserving the instrumental music-making of the Lietuvininkai (the inhabitants of Lithuania Minor) typically used for folklore was not followed, and it would have ceased to exist. However, the folklore revival movement that emerged in the 1960s, along with the determined efforts of Antanas Butkus, a master instrument maker, to restore the folk music instruments of Lithuania Minor, and other favourable circumstances, gave rise to renewed interest and new directions for the development of the tradition. The purpose of this article is to explore the forms and development of this folklore tradition, and to identify the factors that had the most important impact on its decline, restoration and continuity.

KEY WORDS: Lithuania Minor, Lietuvininkai, instrumental music-making tradition, Antanas Butkus.

Mažosios Lietuvos instrumentinis muzikavimas 2022 m. buvo pripažintas nematerialaus kultūros paveldo vertybe ir įtrauktas į nacionalinį sąvadą kaip atlikimo meno tradicija. Tradicijos pagrindą sudaro vertingi XVI–XX a. *Prūsijos lietuvių, lietuvininkų* muzikos instrumentų ir muzikavimo aprašymai, ikonografinė medžiaga, dainų ir šokių melodijos bei keliasdešimt XX a. instrumentinės muzikos garso įrašų. Prūsijos lietuvių instrumentinio muzikavimo tradicijos likimas nepaprastas. Dėl įvairiausių priežasčių ir aplinkybių ji nebuvo nuosekliai perduodama iš kartos į kartą ir būtų nutrūkusi, tačiau XX a. 7-ajame dešimtmetyje kilęs folkloro gaivinimo judėjimas, vėliau atkurtas Lietuvos valstybingumas ir į etnografinius regionus nukreipta kultūros politika, krašto žmonių entuziazmas suteikė impulsą tradicijos rekonstrukcijai bei naujoms plėtros kryptims.

Straipsnyje siekiama pristatyti Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo folklorinę tradiciją: jos pavidalus ir raidą, apčiuopti veiksnius, turėjusius didžiausią poveikį kaitai ir nykimui, vėlesniam atkūrimui bei tęstinumui. Aptariamosios tradicijos savitumą ir prieštaringumą lemia keletas reikšmingų aplinkybių. Didžiausias trūkumas – nėra autentiškos XVII–XX a. pirmosios pusės instrumentinės muzikos užrašymų, išskyrus Rytprūsių šokių melodijas (Leibrandt 1927; Huffziger 1930), kurios, tikėtina, buvo grojamos regione naudotais instrumentais. Kitas Lietuvos muzikinio folkloro kontekste nebūdingas ir sunkiai priimamas dalykas yra tas, kad šios tradicijos kūrėjai bei ilgamečiai paveldėtojai *lietuvininkai* nėra jos tęsėjai. XX a. įvykęs dramatiškas istorinis lūžis žymi du realybėje nesusisiekiančius, kokybiškai skirtingus šios tradicijos gyvavimo periodus. Tradicija iš valstietiškos bendruomenės perkelta į labiau urbanizuotą, organizuotą ir reglamentuotą aplinką ir tapo paveldu. Owės Ronströmo manymu, tradicinės muzikos įpaveldinimas keičia supratimą apie tai, ką reiškia muzika, iš kokių praeities vietų ji ateina ir kam priklauso. Kuriami nauji diskursai, iš naujo apibrėžiamos sąvokos, ir visa tai yra svarbių pokyčių kuriant kolektyvinę atmintį ir istoriją ženklai (Ronström 2019, 22).

Pastaraisiais šimtmečiais įvairūs Prūsijos lietuvių muzikavimo tradicijos aspektai domino ne tik etnografus, bet ir muzikos specialistus bei entuziastus. Jų surinkti duomenys ir atlikti tyrimai yra neįkainojamos vertės: XIX a. publikuoti pirmieji aprašomojo, iš dalies analitinio pobūdžio straipsniai apie kankles (Gotthold 1847, 241–256) ir visą tuo metu žinomą instrumentariją (Bartschas 1889/2000, 343–347; Tetzner 1897, 58–65), komentarai apie instrumentų sandarą, grojimo techniką (NPPB 1848, 59–75). XX a. šio regiono muzikos instrumentarijus pateko į Lietuvos folkloristų akiratį. Nors etnoinstrumentologijos pirmeiviai daugiausia dėmesio skyrė Didžiosios Lietuvos muzikos instrumentams, jų darbuose buvo minimi ir Prūsijos lietuvių instrumentai (kartojamos rašytinių šaltinių žinios), bet į kuriamas klasifikacijas jie dažniausiai netilpdavo

(Žilevičius 1927, 177–180; 1935, 12–15; Slaviūnas 1937, 244–315). Juozas Žilevičius bene pirmasis Mažosios Lietuvos instrumentams skyrė specialų tyrimą (Žilevičius 1958, 259–281). Gerokai vėliau Vladas Bartusevičius plačią istorinę muzikos instrumentų apžvalgą pradėjo būtent nuo Mažosios Lietuvos rašytinių šaltinių, bet išsamesnės jų analizės nesiėmė (Bartusevičius 1983, 46). Vertingą enciklopedinio pobūdžio lietuvių liaudies instrumentų žinyną, kuriame skelbiama detali informacija apie Mažojoje Lietuvoje naudotus instrumentus, parengė Marija Baltrėnienė ir Romualdas Apanavičius (Baltrėnienė ir Apanavičius 1991). Vėliau M. Baltrėnienė aptarė Mažosios Lietuvos kankles rašytiniuose šaltiniuose (Baltrėnienė 1995, 43–45). Koncentruotą apžvalgą apie Mažosios Lietuvos muzikos instrumentus nuo XVI a. iki XX a. antrosios pusės publikavo Virginija Stunžėnienė ir Vytautas Rimša (Stunžėnienė ir Rimša 1995, 448–454). Vis dėlto reikšmingiausių rūpimos srities tyrimus atliko instrumentų meistras bei rekonstruktorius Antanas Butkus ir etnomuzikologas Alfonsas Motuzas (Butkus 1989; 1991; 1992; 1994; 2003; 2008; Butkus ir Motuzas 1994; VB). Taikomasis jų darbų pobūdis suteikė impulsą atgaivinti šią muzikavimo tradiciją ir atlikti išsamesnius mokslinius tyrimus. Probleminius klausimus apie lietuvininkų ir lietuvių etninės muzikos sąsajas, Mažosios Lietuvos kanklių kilmę kėlė Romualdas Apanavičius (Apanavičius 2001, 5–10; 2003, 221–237). Remdamasi autentiškais lietuvininkų smuiko ir mandolinos garso įrašais, Gaila Kirdienė lygino lietuvininkų ir žemaičių smuikavimo tradicijas (Kirdienė 2004, 115–137; 2005, 14–30). Reikšmingą tyrimą apie instrumentinio muzikavimo būklę Klaipėdos krašte XX a. antrojoje pusėje atliko Loreta Augėnaitė (Augėnaitė 2001, 77–85).

Iš tyrimų apžvalgos matyti, kad iki šiol nėra išsamiau tirta Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo tradicijos raida ir šiuolaikinės jos formos. Tai labai plati tema, reikalaujanti kompleksinės prieigos, senųjų šaltinių revizijos, naujų etnografinių lauko tyrimų, šiuolaikiškų teorinių prieigų. Šis straipsnis tėra kuklus bandymas užčiuopti tam tikrus tradicijos raidos, instrumentarijus ir muzikavimo aspektus, trumpai aptarti jos rekonstrukciją ir gaivinimą. Tyrimui atlikti naudoti kokybinis turinio analizės, interpretacinis, istorinis-lyginamasis metodai. Pasitelkti įvairūs duomenų rinkimo metodai: 1) rašytinių šaltinių ir literatūros analizė; 2) archyvinės medžiagos analizė, kuriai atlikti naudota 1990–2022 m. Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centro garso ir vaizdo archyvo medžiaga; publikuoti folkloro ansamblių vaizdo ir garso įrašai; 3) ilgametis kultūros renginių stebėjimas ir stebėjimas dalyvaujant; 4) interneto platformose esančios informacijos apie Klaipėdos krašto folkloro ansamblius ir lietuvininkų bendriją „Mažoji Lietuva“ analizė; 5) pusiau struktūruoti interviu su muzikantais ir ansamblių vadovais.

Dokumentuoti muzikavimo tradicijos laikotarpiai

Ankstyvuosiuose IX–XV a. rašytiniuose šaltiniuose – metraščiuose, ordinų ir bažnyčių vienuolynų kronikose, šventųjų gyvenimų bei kelionių aprašymuose – yra pranešimų apie aisčių, prūsų, lietuvių genčių gyvenimo būdą ir muzikinę raišką, susijusią su laidotuvių, vestuvių, gimtuvių, laukų darbų papročiais. Juose užsimenama apie triukšmo kėlimą ir brąžginimą įvairiais, tarp jų ir metaliniais, daiktais (Jonynas 1984; BRMŠ I 1996). Prūsijos lietuvių muzikos instrumentų pavadinimai, piešiniai, muzikavimo aprašymai rašytiniuose šaltiniuose atsiranda XVI–XVII a.

Pirmasis dokumentuotas Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo tradicijos laikotarpis prasideda XVI amžiuje. Labguvos kunigas Jonas Bretkūnas savo Biblijos vertimo rankraštyje (1579–1590) vietoj kai kurių kitų tautų muzikos instrumentų įrašė keletą tuo metu žinomų ir, tikėtina, Prūsijos lietuvių naudotų instrumentų. Jie paminėti ir psalmių vertimuose (Bretkūnas 1983, 186, 188, 194, 207). Analogiška Biblijos vertimų į Europos nacionalines kalbas praktika taikyta gana plačiai ir, pasak Kamilės Rupekaitės, atspindi vietinių kraštų instrumentarijos istorinės raidos tendencijas (Rupekaitė 2007, 88). Biblijos vertimo priede „Nomina instrumentorum musicorum quorum usus in Lituania“ („Lietuvoje vartojamų muzikos instrumentų pavadinimai“) J. Bretkūnas pateikė 13-os muzikos instrumentų sąrašą¹. Jame esantys būgnas, smuikas, triūbos, kanklės, psalteris, vamzdžiai, skudučiai, dūdmaišis, cimbolai yra minimi ir vėlesniuose liaudiškojo muzikavimo aprašymuose.

Apie pasaulietinę Prūsijos lietuvių muzikavimo tradiciją ir naudotus instrumentus sužinome iš XVII–XIX a. etnografinių pasakojimų (Wagneris 1621/1999²; Pretorijus 1671/2006; Hartknoch 1679; Lepneris 1690/2011; Glasgow 1869/1970), bažnyčių dokumentų (*Recessus generalis* 1638–1639³; Burckhardt 1666⁴); grožinės literatūros (Donelaitis 1765–1775⁵), giesmynų (Kleinas

¹ *Nomina instrumentorum Musico quonim usus in Lithuania: Harfa liudna, Kabsa, Jurana, Wargonai, Bubnas, Skripka, Surma, Truba, Kanklės, Wamsdis, Tutukles, Duda ragine, Murenka*. Sąrašo faksimilė publikuojama Vlado Bartusevičiaus knygoje „Liaudies meno baruose“ (Bartusevičius 1983, 16).

² Prie kai kurių autorių rašomi dveji publikavimo metai (pvz., Wagneris 1621/1999) nurodo, kada veikalas parengtas arba publikuotas pirmą kartą ir kada išverstas ir išleistas lietuvių kalba. Jeiigu nenurodyta kitaip, cituojami lietuviški vertimai. Toks žymėjimas padeda geriau orientuotis kultūriniame laikmečių kontekste.

³ 1638–1639 m. Prūsijos hercogystės konsistoriumo vizitacijos dokumentas „Insterburgo bažnyčių ir kitų lietuviškų parapijų Prūsijos hercogystėje vizitacijos *Recessus generalis*“ (Bartschas 1889/2000, 343).

⁴ Nurodomi Michaelio Burckhardto įrašo Nidos bažnyčios knygoje metai, cituojama iš Adalberto Bezenbergerio leidinio (Bezenberger 1889, 213).

⁵ Nurodomas Kristijono Donelaičio „Metų“ kūrimo laikotarpis.

1666⁶), žodynų (Ruhig 1747; Mielcke 1800), dainynų (Rēza 1825; Bartschas 1889/2000), etnografijos, muzikologijos tyrimų (Gotthold 1847; Bezenberger 1889; Tetzner 1897), taip pat įvairios tematikos publikacijų spaudoje (NPPB 1848; Nežinomas autorius 1866/1970). Šie šaltiniai, drauge su dainų ir šokių melodijomis, yra vėliau kilusio tradicijos atkūrimo ir gaivinimo pagrindas. Tačiau jau XIX a. rašyta, kad kai kurie instrumentai, prieš kurių laiką buvę populiarūs, jau beveik išnykę ir retai kur girdimi, kad vienus instrumentus keičia kiti, nurodomos priežastys, kodėl taip nutinka⁷. Tuo metu jau rašyta ir apie visai Prūsijos lietuvių kultūrai kylančią grėsmę: „Vyksta spartus lietuvių kalbos ir tautybės nykimo procesas, ir lietuvininkai patys tai supranta: jie numano savo likimą ir jam pasiduoda. Didelis klausimas, ar po šimto metų beišgirsi prūsiškoje Lietuvos dalyje bent vieną lietuvišką pamokslą, ar bebus ten nors vienas vaikas lietuviškai mokomas mokykloje. Dėl to dabar pats laikas tyrinėti šią nykstančią tautą ir surinkti iš jos nors tai, ko esama“ (Glagau 1869/1970, 280).

XIX a. pabaigoje lietuviškoje Rytprusių dalyje kilo visuomeninis ir kultūrinis judėjimas, steigtos lietuviškos draugijos, pradėti kaupti etnografiniai rinkiniai, rengtos jų ekspozicijos. 1905 m. įkurtame pirmajame atviraime etnografiniame muziejuje – lietuviškame namelyje Jokūbynėje prie Tilžės – eksponuoti ir lietuvių muzikos instrumentai (Sliužinskas). Pirmojoje tautinėje lietuvininkų draugijoje „Birutė“ dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą susibūrė kanklių ansamblis (Žilevičius 1958, 279; Mikulskienė 1957, 4). Prie draugijų, evangelikų liuteronų parapijose aktyviai steigti chorai ir varinių pučiamųjų, styginių arba mišrių muzikos instrumentų ansambliai. Jie dalyvavo bendruomenės ir šeimų šventėse, atlikdavo ir religinę, ir pasaulietinę muziką. Tačiau šis institucionalizuotas ir organizuotas muzikavimas labiau susijęs su profesionaliu ar artimu profesionaliam (buvo mokomasi groti iš natų) muzikavimu. Ilgainiui chorinės ir orkestrinės muzikos tradicijos persvėrė folklorinio muzikavimo tradiciją ir iki šiol yra artimesnės lietuvininkams.

1923 m. prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos, prasidėjo krašto „atlietuvinimas“, ypač aktyviai veikė Lietuvos šaulių sąjunga (Jokubauskas ir Vareikis

⁶ Nurodomi Danieliaus Kleino giesmyno „Naujos giesmju knygos“ išleidimo metai. Jame publikuota Vilhelmo Martinio lotyniška prakalba toliau cituojama iš Reginos Koženiauskieneš veikalo (Koženiauskieneš 1990).

⁷ 1848 m. Pilupėnų precentorius Endrikis Budrius rašė: „Neabejoju, kad retkarčiais kanklės vis dar yra prieinamos ir naudojamos tarp lietuvių, nes smuikas šį instrumentą beveik išstūmė“ (NPPB 1848, 61); „Kanklėmis grojama retai, dažniau galima išgirsti cimbulus, *Ziehharmoniką* [koncertina, mygtukinis akordeonas, armonika – L. P.] ir smuiką“ (Tetzner 1897, 58); XIX a. pabaigoje Christianas Bartschas rašė, kad dar prieš kelerius metus piemenų trimitavimą buvo galima išgirsti Rytų Prūsijos pamiškių kaimuose, o „išleidus naujus karališkų miškų žemės dirbimo įstatymus, tai ėmė nykti, o ateityje ir visai dings; ir lietuviški trimitai, kaip poezijos šaltinis, išnyks šiose miškingose vietovėse“ (Bartschas 1889/2000, 345).

2016). Su jos ir kitų prolietuviškai nusiteikusių asmenų ir organizacijų pagalba gana aktyviai buvo propaguojamas lietuviškas folkloras, jis buvo perkeliamas į miestietišką aplinką⁸.

1933 m. Klaipėdos muzikos mokyklos auklėtinė, Jadvygos Čiurlionytės fortepijono klasės mokinė, kanklininkė Ona Mozoliauskaitė-Mikulskienė, vadovavusi Klaipėdos XX šaulių moterų rinktinei, įkūrė aštuonių kanklininkių „orkestrą“⁹. Jam vadovauti pakvietė Klaipėdos krašto Giedotojų draugijų sąjungos ir šaulių chorų vyriausiąjį dirigentą muziką Alfonsą Mikulskį. Kanklininkės buvo prijungtos prie moterų choro, solistų ir „melodeklamatorių“. Netrukus profesionalūs muzikai šioms jungtinėms choristų ir muzikantų pajėgoms sukūrė specialių kūrinų. Ansamblis nuolat dalyvaudavo renginiuose Klaipėdoje ir krašte: „Niekuomet nepamiršiu koncertų Joninių naktį, Rambyno kalne, prie degančio aukuro. <...> Kaskart nuriedėdavo ašaros, tik nežinau, ar džiaugsmo, ar didžios senovės ilgesio ašaros. Kartą Karklininkuose, kankliuojant žvejams, po pirmųjų kanklių garsų senelis sušnabždėjo: „Tai dangiškas smuikas“ (Mikulskienė 1957, 4). Šaulių kanklininkės sulaukė ir platesnio įvertinimo Lietuvoje bei Latvijoje. Prezidentas Antanas Smetona, išgirdęs jų skambinimą Klaipėdos gubernatūroje, buvo nustebintas, „kad kanklėmis galima tokią muziką išgauti“ (Mikulskienė 1957, 4).

Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo tradicija iki pat XX a. vidurio gyvavo ir neformalioje kasdienėje aplinkoje. Skirvytėlės žvejys Adomas Goberis prisimena: „Per Jono laiką, sugavus daug žuvies, ji buvo vežama parduoti į Rusnę ir Klaipėdą. Išpardavę užsukdavome į karčemą: vaišindavomės alumi, pyпкиuodami šokdavome. Karčėmose grodavo 10–12 muzikantų ansamblis su smuikais, kanklėmis, citromis ir kitais instrumentais.“¹⁰

Lietuvinių gyvenimą dramatiškai pakeitė Antrasis pasaulinis karas. Pokariu į Klaipėdos kraštą atsikėlė naujakuriai iš kitų Lietuvos regionų atsinešę ir savo muzikavimo tradicijas. 2001 m. Loretos Augėnaitės paskelbto tyrimo duomenimis, XX a. antrojoje pusėje 80 proc. Klaipėdos krašto muzikantų buvo atvykę iš kitų Lietuvos regionų. Tuo metu populiariausi buvo armonikos tipo instrumentai (bandonijos, armonikos, akordeonai), mažiau – styginiai (smuikai, balalaikos, mandolinos, gitaros, kontrabosai) ir pučiamieji (kornetai, klarnetai, triūbos, val-

⁸ Klaipėdos mieste pradėtos giedoti sutartinės, dainuotos kitų Lietuvos regionų dainos, šokti tautiniai šokiai (Vakarai 1939). Lietuvoje tuo metu buvo pradėti tobulinti liaudies instrumentai, jais imta groti įvairaus lygio scenose.

⁹ 1957 m. O. Mikulskienės publikacijoje yra nuotrauka, kurioje nufotografuotas pirmasis Klaipėdos krašto kanklininkių „orkestras“ ir jo vadovas A. Mikulskis. Moterys apsirengusios tautiniais kostiumais be galvos dangų, ant kelių laiko panašias į suvalkietiškojo tipo kankles. Autorė užsimena, kad kanklės jau buvo patobulintos (Mikulskienė 1957, 4).

¹⁰ Goberis Adomas, g. 1901 m. Pakalnės km., Rusnės raj. Užr. Irena Nakienė 1986 m., Pakalnė (Mačiulskis 2010, 33).

1 pav. A. Butkus su rekonstruotomis Mažosios Lietuvos kanklėmis-arfą 1984 m. Iš LMTA Klaipėdos fakulteto Folkloro kabineto archyvo

tornos, tūbos). Didesnį bandonijų populiarumą lėmė švelnus ir dainingas instrumento garsas bei solidi išvaizda. Didžiąją repertuaro dalį sudarė lietuvių liaudies šokių melodijos, mažesnę – kitų tautų ir pramoginė muzika (Augėnaitė 2001).

XX a. 7–8-uojų dešimtmečiais su folkloro gaivinimo judėjimo banga Lietuvoje pradėjo kilti ir buvo įgyvendinta Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų rekonstravimo idėja. Tuo metu ir prasidėjo **antrasis Mažosios Lietuvos instrumentinės muzikos gyvavimo laikotarpis**. Muzikos instrumentų meistras Antanas Butkus, remdamasis tuo metu žinomais rašytiniais šaltiniais, 1847 m. Friedricho Augusto Gottholdo brėžiniais (Gotthold 1847, 241–256) bei eksperimentuodamas, 1984 m. rekonstravo Mažosios Lietuvos kankles-arfą (1 pav.), šiuo instrumentu pats skambindavo „Vorusnės“, vėliau „Alkos“ ir „Vorusnėlės“ ansamblių programose (2 pav.).

Tuo pačiu būdu jis atkūrė ir kitus Prūsijos lietuvių naudotus muzikos instrumentus: psalteriumą (1989), ragą-trimitą, būgną, švilpynę (1990), Klaipėdos krašto kankles-arfą (1995), piemens dūdą (2003), Jokūbo Stikloriaus kankles (2007). Kai kuriuos instrumentus pradėjo gaminti ir kiti meistrai: Alfredas Lučinskas, Alvydas Šeduikis, Egidijus Virbašius, Skalmantas Barkauskas. Atkurti instrumentai pamažu buvo įtraukti į Klaipėdos miesto ir krašto folkloro ansamblių programas ir 1989 m. įsteigtos lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ veiklas, kultūrinį Klaipėdos krašto gyvenimą. Beveik keturis dešimtmečius folklorinę Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo tradiciją kūrybiškai atkuria ir plėtoja Klaipėdos, Šilutės, Pagėgių, Neringos savivaldybių folkloro ansambliai, kai kuriuos muzikos instrumentus naudoja ir kitų Lietuvos regionų, Vilniaus, Kauno, Palangos folkloro kolektyvai ar pavieniai asmenys.

Muzikos instrumentai ir muzikavimas

„Lietuvis mėgsta bliauti, žaisti ir dainuoti, dažnai ir kanklėmis [*Kankel*], smuiku, triūba, švilpynėm groti. <...> Jie turi ypatingos rūšies trimitą, arba tromboną,

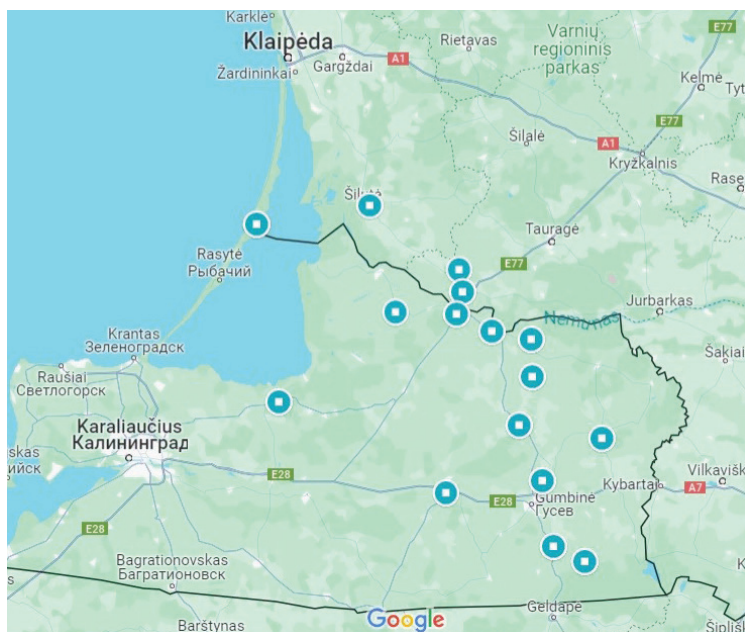

2 pav. A. Butkus su Mažosios Lietuvos kanklėmis-arfa ir „Vorusnės“ ansambliu 1995 m. folkloro festivalyje „Parbėg laivelis“ Klaipėdoje. Antano Virbašiaus nuotrauka. Iš LMTA Klaipėdos fakulteto Folkloro kabineto archyvo

kurį vadina triūba [*Truba*]. <...> Du vaikinai vienu metu pučia tas savo triūbas ir išgauna šaunų garsą. Paprastai jie turi kanklių [*Kanklos*], devynių arba dvylikos ištemptų žalvarinių stygų (vokiečiai jas vadina kiaulės galva), būgnų, iš šono pučiamų, ir kitokių švilpynių, smuiką ir dambą, tik dambą jie perkasi krautuvėse, o visus kitus čia išvardintus instrumentus pasidaro patys“, – XVII a. pabaigoje rašė Būdviečių kunigas Teodoras Lepneris (Lepneris 1690/2011, 194). Prūsijos lietuvių muzikalumą iki XIX a. pabaigos panašiai apibūdina daugelis autorių, paminėdami ir daugiau muzikos instrumentų, aprašydami jų konstrukciją, grojimo būdą, paskirtį, aplinkybes.

Rašytiniuose šaltiniuose grojimas muzikos instrumentais vadinamas *žaidimu*, *raliavimu*, muzikos instrumentai – žaislais, būriškais žaislais, dūdomis, muzikantai – *dūdoriais*, *špielmonais*. Muzikos instrumentų pavadinimai taip pat įvairuoja. Pavyzdžiui, kanklės – *kanklys*, *kanklos*, *kanklai*, *lietuviška arfa*, *kuršių arfa*, *Dovydo arfa*; styginis gnaibomasis instrumentas – *lietuviškas psalteriumas*, *psalmių arfa*; smuikas – *skripka*; būgnas – *karo būgnas*, *krygių būgnas*; dūdmaišis – *duda ragine*; ypač painūs, nelengvai susiejami su konkrečiu instrumentu yra pučiamųjų instrumentų pavadinimai – *ragas*, *wamzdis*, *trimitas*, *švilpynė*, *birbynė*, *dūda*,

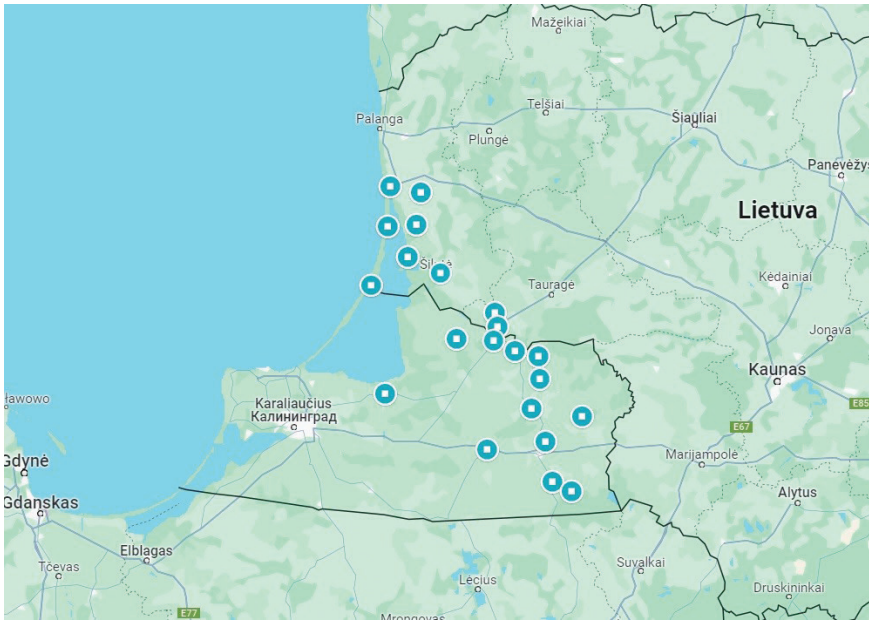

3 pav. Vietovės, kurios kaip nors susijusios su žiniomis apie XVI–XIX a. Mažosios Lietuvos muzikos instrumentus ir muzikavimo tradiciją. Sud. L. Petrošienė

truba ir kt. XVI–XIX a. lietuvių kalbos raštija dar tik kūrėsi, nebuvo nusistovėję muzikos instrumentų pavadinimai, jų rašyba bei klasifikacija.

Visoje Mažosios Lietuvos etnografinio regiono teritorijoje buvo muzikuojama vietiniais ir liaudyje prigijusiais kitų tautų arba klasikiniai instrumentais. Muzikantai griežė styginiais, pučiamaisiais, mušamaisiais, saviskambiais, klavišiniai / mygtukiniais instrumentais, susieidavo į įvairios sudėties ansamblius, kurie akompanuodavo šokiams, retkarčiais pritardavo dainoms. Tačiau iki XIX a. pabaigos daugiau žinių yra iš dabartinėje Kaliningrado srityje netoli Lietuvos sienos esančių vietovių (3 pav.). XX a. šioje regiono dalyje lietuviškos medžiagos rinkimas nutrūko. Klaipėdos krašte priešingai – informacijos ėmė gausėti, tačiau ji susijusi su antruoju, rekonstruotos tradicijos gyvavimo, laikotarpiu (4 pav.).

Mažosios Lietuvos instrumentarijus yra aptartas ne viename tyrime, detalus aprašymas skelbtas muzikos instrumentų žinyuose. Šiame straipsnyje siekiama atkreipti dėmesį į kiekvienos instrumentų grupės specifiką ir instrumentus, kurie buvo paminėti šaltiniuose, bet į Mažosios Lietuvos instrumentarijaus sąrašą bei šiuolaikinę gaivinimo praktiką įtraukti nebuvo. Jiems trūko autentiškumo, lietuviškumo, folkloriškumo ir pan. Instrumentų naudojimo kontekstui atskleisti pasitelkiamos citatos, kuriose muzikavimo tradiciją apibūdina amžininkai.

4 pav. Vietovės, kurios kaip nors susijusios su žiniomis apie XVI–XXI a. Mažosios Lietuvos muzikos instrumentus ir muzikavimo tradiciją. Sud. L. Petrošienė

Mušamieji ir saviskambiai instrumentai sudaro nedidelę muzikos instrumentų grupę – tai yra būgnas, timpanas, žvejų lenta¹¹ ir dambrelis¹². Krikščioniškoje aplinkoje būgnai, drauge su kitais instrumentais, naudojami Dievui garbinti. Vienoje iš J. Bretkūno verstų Dovydo psalmių sakoma: „Liaupsinkit Viešpatį, <...> liaupsinkit jį triūbomis, liaupsinkit psalteriais ir liūdnomis harfomis¹³, liaupsinkit jį būgnais ir šlovinkit, liaupsinkit jį triūbomis ir vamzdžiais, liaupsinkit jį gerai skambančiomis cimbolomis“ (Bartusevičius 1983, 18). Tačiau į bažnyčių sugužėjusius vestuvininikus dvasininkai griežtai drausmindavo: „Nekultūringai atrodo, kai jie dažniausiai ateina išsirikiavę prieš pamokslą ir su būgnais bei dūdelėmis kelia didelį triukšmą, trukdo kunigui ir bažnyčios lankytojams. Todėl toks nederamas bruzdesys draudžiamas, o nepaklusus jų būgnai turi būti pradurti ir perpjauti, o dūdelės sulaužytos ir bažnyčiai sumokėta trijų markių bauda“ (Bartschas 1889/2000, 343).

Anot Erhardo Wagnerio, vežant jaunąją iš tėvų namų į vyro namus, „apylinkė ima skardėti nuo švilpynių ir būgnų triukšmo“, o privažiavę kokį kaimą ar

¹¹ Mušamasis idiofonas (saviskambis).

¹² Gnaibomasis idiofonas (saviskambis).

¹³ „Liūdnomis harfomis“ reiškia, kad Viešpatį raginama liaupsinti muzikos instrumentais liutnėmis ir arfomis (Rupeikaitė 2007, 95).

miškelį, „visi kartu ima pūsti plonus ragelius ir māno (tarsi vaikai, paikysčių apimti), kad nuo to pranyksta velniai ir šmėklos“ (Wagneris 1621/1999, 34, 37).

Mušamieji instrumentai įeidavo į nedidelių kapelų, grodavusių šokiams, sudėtį. Matas Pretorijus, apibūdindamas prūsiškus šokius, rašė, kad muzikantai paprastai ir dainuoja bei pritaria skersine maža švilpa / skersine fleita, karišku timpanu arba būgnu, kartais turi ir dūdmaišį (Pretorijus 1671/2006, 635).

Žvejų lenta yra baidomosios žvejybos įrankis ir signalinis prietaisas, ilgainiui pradėtas laikyti ir muzikos instrumentu. Kuršmarių poledinės žūklės žvejus Alfonsas Neverdauskas yra pavadinęs „žvejais muzikantais“. Jie, belsdami eketėn įleistą lentą, žuvis baidydavo į tinklus: „Kala pagal savo muzikinius sugebėjimus ir koncertuoja žuvims. <...> Taip darydavo kas žiemą per dienų dienas. <...> Turint galvoje, jog plaktukais mušamos lentos buvo įvairaus ilgio ir pločio, taipgi įvairūs buvo ir plaktukų smūgiai bei įvairūs mušamas taktas, galima suprasti šių žvejų muzikantų keliamą triukšmą. Vieni dūžių sąskambiai liejosi prie kitų, neįpratusiam klausytojui aidėdami kartais nepakenčiamais disonansais, o kartais ir visai moderniška muzika“ (Neverdauskas 1963, 143). Belsdami ritmą, žvejai kartais rečituodavo ar dainuodavo „Stinta, pūki, stinta, pūki“ (Bacevičius 2004, 71), o apie rūsčios rudeninės Baltijos išmetamas stintas žvejai sakydavo: „Pūkis, plekšnė ir stintikės / Šok ant kranto be muzikės...“ (Neverdauskas 1963, 157).

1985–1986 m. Nidos senbuviai dar prisiminė žvejų lentą, kuri buvo mušama Kuršių marių pakrantėje ūkanotu oru. Garsų signalai padėdavo orientuotis grįžtantiems žvejų laivams (Karaška). Tikėtina, kad žvejų lentą kaip muzikos instrumentą išpopuliarino Algimanto Puipos vaidybinis filmas „Moteris ir keturi jos vyrai“ (1983), kuriame ritmas, šokis bei rečitatyvas „Stinta, pūki“ sukomponuoti kaip vestuvinis šokis (Puipa 1983). Folkloro ansambliai žvejų lentą naudoja žvejybos tematikos programose.

Pučiamieji instrumentai Mažojoje Lietuvoje buvo reikšmingi tiek religinėje, tiek pasaulietinėje aplinkoje. Jų įvairovė gana didelė: triūba, trombonas, švilpynė, vamzdis, tutuklės, skersinė švilpa, skersinė fleita, dūda, piemens dūda, ragas, trimitas, didelis ir mažas dūdmaišiai, klarnetas, birbynė, lūpinė armonikėlė. Neretai gana sunku nustatyti, koks konkretus instrumentas kadaise galėjo būti vadinamas vamzdžiu, švilpyne, dūda, birbyne, tutuklėmis ir kt.; neįmanoma tiksliai pasakyti, ar skersinė švilpa / fleita / švilpynė yra tas pats instrumentas.

Bene poetiškiausiai apie Mažojoje Lietuvoje skambėjusią muziką rašė XVII–XVIII a. autoriai, Verdainės ir Tolminkiemio kunigai Vilhelmas Martinis ir Kristijonas Donelaitis. Muzikos instrumentų sąsają su Lietuvos vardu bei žemdirbyste Martinis vaizduoja 1666 m. savo rašytoje prakalboje Danieliaus Kleino giesmynui „Naujos giesmių knygos“:

Lietuva, tarsi giesmė Tavo vardas iš rago išplaukia,
Kaimo ragu ir daina džiaugias Tava prigimtis.
Kai galvijus Tu ganai, rageliu paprastai pažaboji,
Lauką linksmi ardama, derliaus Jehovos prašai.
Ulbauji vaišių dainas, šermenų išrypuoji, vestuvių, –
Tu išdainuoji naiviai viską, ką žemėj regi (Koženiauskiene 1990, 390).

Tačiau V. Martinis nepamiršta ir savo ganytojiškos priedermės, skatina lietuvininkus mokytis religinių giesmių bei joms pritarti rageliu:

Giesmes šventas dabar, Tavo dvasiai iš naujo sudėtas,
Mokykis kilniai giedot, pritardama rageliu (Koženiauskiene 1990, 390).

K. Donelaičio poemoje „Metai“ (1765–1775) muzikos instrumentų pavadinimai įterpiami į bundančios pavasario gamtos vaizdus, su jų skambesiu lyginami paukščių, bičių garsai:

O štai, kad mes vėl linksmi pavasarį švenčiam
Ir savo darbus ant laukų jau dirbt pasitaisom,
Tuo ir tu, savo skambantį nutvėrusi vamzdį,
Su visokiais balsais ir dainavimų garsais
Ragini mus pasidžiaugt ir mūsų lengvini darbus.

<...>

Tu vargonų bei cimbolų niekini garsą,
Smuikai tau ir kanklys tur su gėda nutilti,
Kad rykaudama tu savo saldų pakeli balsą
Ir kinkyt, paplakt, nuvažiuot išbudini Jurgį (Donelaitis 2000, 10–11).

<...>

Bet ir bitins jau šeimyną savo pabudyt
Ir prie darbo siųst bei ką pelnyt n' užsimiršo.
Tuo pulkai jų pro plyšius išlįsti pagavo
Ir lakstydami su birbynėms žaisti pradėjo (Donelaitis 2000, 7–8).

„Rudenio gėrybėse“ aprašomose būrų vestuvėse, anot K. Donelaičio, *špielmonai* (muzikantai) griežė savo *žaislais*:

Lauras su pirštu dambrelį skambino pūsdams,
O Jokūbs, strūnas įtempdams, čirškino smuiką.

<...>

Taip besipasakojant, štai špielmonai susibėgo
 Ir savo būriškus ant šokio skambino žaislus.
 Plyckus cimbolus, o Kubas čirškino smuiką,
 Bet Žnairiuks, zūbus ištempęs, birbino vamzdį.
 Štai tuojaus Enskys, mergas krūvon suvadinęs,
 Su puikiais kaimynų klapais ragino šokti (Donelaitis 2000, 72–74).

Triukšmingas vestuvininkų pulkas, apie kurį rašė XVII a. etnografai, dar matytas ir XIX a. viduryje: „Kupinai prisėdusios šlajos lėkė zovada visu smarkumu. <...> Kurtinantis krykštavimas skrodė orą, sumišęs su gražiais *klernetų* tonais, ir vos tik nepabaidė mūsų arklių“ (Nežinomas autorius 1866/1970, 186).

Pučiamieji instrumentai išliko svarbūs vestuvėse, laidotuvėse, kitose šeimos, bendruomenės ir religinėse šventėse. Tik keičiantis ganymo papročiams (žr. 7 išnašą), XIX a. pamažu nyko trimitavimo tradicijos: „Iš vaikystės labai aiškiai atsimenu signalus ir melodijas, kurias pūsdavo piemuo; kai kurių garsas buvo ne toks jau medinis, kaip galima tikėtis. Man dar aiškiai skamba 1, 6, 4 tonai, kurie būdavo pučiami dažniausiai, <...> dar ir šiandien naudojami ten, kur piemenys rytais išgena į pievas vietinių gyventojų gyvulius. Dar prieš kelerius metus taip buvo daroma visuose Rytų Prūsijos pamiškių kaimuose.“ Ch. Bartschas savo straipsnyje apie lietuvių muzikos instrumentus aprašo piemenų ir kitus instrumentus, jų išvaizdą, dydį, gamybos medžiagas ir dirbdinimo techniką (Bartschas 1889/2000, 345–347).

XX a. Mažojoje Lietuvoje senovinius muzikos instrumentus palengva išstūmė protestantiškai kultūrai būdinga chorinė ir pučiamųjų orkestrų tradicija. Miesto kultūra skverbėsi į provincijos būtį, naujovių įnešė ir vyrų tarnyba Prūsijos kariuomenėje, pasauliniai karai. Pavyzdžiui, naujovišką instrumentą – lūpinę armonikėlę – krašte išpopuliarino vokiečių kareiviai. 2000 m. Martynas Dauskertas ja įgrojo maršą „Du broliukai kunigai“ – tai retas Klaipėdos krašto instrumentinės muzikos garso įrašų pavyzdys (KKDM 2017, 55).

J. Bretkūno sudarytame muzikos instrumentų sąrašė, K. Donelaičio „Metuose“ ir kituose šaltiniuose minimi šie styginiai instrumentai: kanklės, kanklės-arfa, psalteris, smuikas, cimbolai, ratukinė lyra, humelis, citra, gitara, mandolina. Šaltiniuose karaliauja kanklės, jos bene ryškiausiai išreiškia Prūsijos lietuvių muzikavimo tradicijos savitumą. Kanklės buvo vadinamos ir arfa: J. Bretkūnas mini kuršių arfą – *Kewersche Harfe*, Gotholdas, Bartschas – lietuvišką arfą (Bartusevičius 1983, 15–16; Gotthold 1847, 241; Bartschas 1889/2000, 347). Gotholdo manymu, kanklės galėjo būti ikirikščionikojo kulto atributas, krikščionybės laikais gavęs „psalmių“ arba „Dovydo arfos“ pavadinimą (Gotthold 1847, 244). XIX a. antroje pusėje O. Glagau rašė, kad prieš šimtą metų „lietuvininkuose

dar labai buvo paplitusios kanklys, nelyginant arfa, kurias jie dirbdinosi patys, jomis pritardavo savo dainoms“ (Glagau 1869/1970, 275).

Apie Prūsijos lietuvių kankles vokiškai rašę autoriai jas vadino *Schweinß Kopff* – kiaulės galva. Kunigas Michaelis Burckhardtas 1666 m. Nidos bažnyčios knygoje aprašė, kaip per Marijos Apsireiškimo šventę atvyko sakyti pamokslą ir teikti palaiminimą. Ryto metą jis ėjęs iš namų į namus ir raginęs parapijiečius ateiti į bažnyčią. Vienas jų, vardu Skirbe, stovėjęs prie namo durų su paties pasidirbdintu muzikos instrumentu, „kurį jie vadina *Schweinß Kopff*“. Šeiminkas, vardu Martin Pipp, troboje ant stalo turėjęs tokį patį instrumentą ir juo grojęs¹⁴. T. Lepneris taip pat rašė, kad lietuvininkai turi vokiečių vadinamą *Schweins-Kopff* (Kanklos) su 9 arba 12 stygų¹⁵. XX a. kanklių pavadinimas „kiaulės galva“ interpretuotas skirtingai. J. Žilevičius jį laikė pajuokiančiu, o M. Baltrėnienė siejo su masyvia užriesta plačiojo kanklių galo „galva“ (Žilevičius 1958, 275; Baltrėnienė–Gašciauskaitė 1991, 20). R. Apanavičius mano, kad kanklėmis Mažajoje Lietuvoje galėjo būti vadinamas kitas instrumentas – psalteris (Apanavičius 2003, 221).

Viduramžiais Vakarų Europoje psalteris buvo gerai žinomas muzikos instrumentas, turėjęs kvadrato, trapecijos, trikampio, lygiašonės trapecijos su lenktais įstrižais kraštais arba „kiaulės galvos“ formą. Pastaroji buvusi labai populiari, italai šį instrumentą vadino „Strumento di porco“ (Grove), „a muso di porco“ (kiaulės snukutis), „a doppia ala“ (dvigubi sparnai) (TCM), vokiečiai – „Schweinskopf-Psalterium“ (kiaulės galva-psalteriumas) (KM). T. Lepnerio knygoje paskelbtos iliustracijos apačioje kaip tik ir pavaizduotas psalteris (Lepneris 2011, 141–142). Tikėtina, kad M. Baltrėnienės ir R. Apanavičiaus hipotezės yra pagrįstos.

XIX a. žinių apie Mažajoje Lietuvoje naudotas kankles daugėja. XIX a. pirmojoje pusėje Karaliaučiaus Prūsijos senovės draugija iš vyro Šeidiškiuose (dab. Lesnojė, Kaliningrado sritis) įsigijo savitas Mažosios Lietuvos kankles-arfą, kurias straipsnyje „Ueber die *Kanklys* und die Volksmelodien der Littauer“ („Apie kankles ir lietuvių liaudies melodijas“) aprašė muzikos teoretikas A. Gottholdas (Gotthold 1847). Į rašinių sureagavo „Neue Preussische Provinzial Blätter“ („Naujasis Prūsijos provincijos laikraštis“) žurnalo redaktorius Augustas Hagenas ir, pristatydamas publikuojamas lietuviškas dainas, pateikė naujų žinių apie muzikos instrumentus iš E. Budriaus ir S. Gizevijaus. Pastarasis „po ilgų ieškojimų Tilžės apylinkėse rado keturis muzikos instrumentus“, iš kurių vienas,

¹⁴ „Einer, mit Nahmen SKirbe stund für der Thür, machte ein Instrument, welches sie nennen einen Schweinß Kopff). Der rechte Wirth, Martin Pipp, saß in der Stubben, hatte eben solch ein Instrument auff dem Tisch für sich..... [au]ff spielte er; ein Tubac..... bey stehen“ (Bezenberger 1889, 213).

¹⁵ „Sonsten haben sie den so von den Deutschen genannten Schweins-Kopff (*Kanklos*) mit 9 oder 12 Messings Seyten bezogen“ (Lepneris 2011, 98).

jo manymu, yra *kanklys*, antrasis – *humelis*¹⁶, kiti du vadinosi *lyromis*¹⁷, visi jie esantys skirtingų formų. *Kanklys*, gautos Jėgeriškiuose iš Stručkaus (Struzkus, Jägerischken), yra 18-os stygų (NPPB 1848, 59). Toliau tekste cituojamas E. Budrius, kuris kankles apibūdina kitaip, nei ankstesniame numeryje jas aprašė A. Gottholdas. A. Hagenas manė, kad E. Budrius kalba apie humelį (NPPB 1848, 59–62). Iš visos turimos informacijos matyti, kad styginių instrumentų, kurie galėjo būti laikomi kanklėmis, įvairovė daugiataučiam krašte buvo nemaža.

Iš psalterio išsirutuliojusių arba jam giminingų instrumentų Mažojoje Lietuvoje būta ir daugiau – tai citra, cimbolai, gitara. Citra šaltiniuose minima retai, J. Žilevičiaus manymu, Mažojoje Lietuvoje neprigijo (Mačiulskis 2010, 33; Žilevičius 1958, 275). Tačiau Klaipėdos krašto žmonės prisiminė, kad vestuvių muzikantai dar XX a. antrojoje pusėje grodavę citra. 1988 m. kintiškė Lidija Auškelienė turėjo savo šeimos citrą ir ją paskambino muzikinį kūrinių, kuris buvo įrašytas garso laikmenoje (Kirdienė 2005, 18). Apie gitaros paplitimą Mažojoje Lietuvoje žinių nedaug, tačiau XX a. antrojoje pusėje Klaipėdos krašto lietuvininkų bendruomenėse būta skambinančiųjų šiuo instrumentu. Cimbolai ir smuikas, rašytiniuose šaltiniuose minimi nuo pat XVI a., buvo ir tebėra populiariūs šokiams akompanuojantys instrumentai, užėmę kanklių vietą: „Dabar [XIX a. – L. P.] kanklys pasitaiko rečiau, jas išstūmė smuikas. Daugelyje kiemų smuikas labai mėgstamas prie dainavimo ir šokių; juo vaikinai groja kaimiška maniera“ (Glagau 1869/1970, 275; taip pat Tetzner 1897, 58).

Kankles turėję muzikantai neretai mokėdavę ir smuikuoti. E. Budrius pasakoja, kad jo matytas kanklininkas gerai griežė smuiku, nors ir nepažino natų (NPPB 1848, 61). XX a. antrojoje pusėje dar spėta įrašyti, kaip smuiku griežia kintiškiai Martynas Dauskartas (4–5 kūriniai), mandolina skambina Martynas Kavolis (25 kūriniai) (Kirdienė 2004, 117).

Smuikas, cimbolai ir armonikos tipo instrumentai XIX a. pabaigoje dažnai skambėdavo Prūsijos lietuvių aplinkoje (Tetzner 1897, 58). Šie ir kiti stipraus skambesio, techniškai tobulesni instrumentai vis labiau įsigalėjo su populiarėjančiais europietiškais šokiais. Ankstyviausiuose šaltiniuose yra paminėjimų,

¹⁶ *Hummel* – senas Šiaurės Europos styginis instrumentas, panašus į senesnio tipo citrą ir giminį-gas norvegų *langeleik*. Manoma, kad pavadinimas kilęs iš vokiško žodžio *Hummel*, reiškiančio „kamanė“, nurodančio dundantį garsą, kurį sukuria akompanimentinės stygos (*Hummel*). Gizevijaus rastasis humelis stovi ant kojų, turi 13 stygų, priklausė Engeliui iš Dinkių apie Pagėgius (*Engel, Dinkem*) (NPPB 1848, 59).

¹⁷ Lyros yra su 16 ir 17 tonų klaviatūromis bei 3 stygomis, priklauso Penčiukui iš Benkaičių prie Pagėgių ir Gučiui iš Pojėgių (vietovė nenustatyta) (*Penczuk, Benkaiten ir Gucus, Pojāgen*) (NPPB 1848, 59). Tikėtina, kad rašoma apie ratukines lyras. Šis instrumentas buvo paplitęs daugelio Europos tautų liaudies muzikoje (Baika).

kad šokius palydėdavęs ritmas būgnais arba lazdomis, trepsėjimu, plojimu, batelių kulnų sudaužimais. Lepnerio, Pretorijaus, Donelaičio laikais Prūsijos lietuviai šokdavo aktyvios, akcentuotos ritmikos šokius, kuriuos grodavo gana gausus muzikantų būrys, palydėdavo ritmiškas šokančiųjų palaikymas. Maždaug XVIII a. pabaigoje – XIX a. viduryje Mažojoje Lietuvoje senąsias šokio formas keitė laisvas porinis šokis arba šokis sustojus poromis ratu. Valsas, polka bei kiti kadriliniai šokiai ir jų muzika pamažu pradėjo išstumti senuosius lietuvininkų šokius, instrumentus ir jų muziką (Mačiulskis 2010, 35, 43–45, 87).

Instrumentinis muzikavimas Mažosios Lietuvos etnografiniame regione turėjo apeiginę, apsauginę, ūkinę, pasilinksminimo paskirtį. Prūsijos lietuvių naudotus tradicinius instrumentus siekta įtraukti į krikščioniškąją sakralinę sferą, siūlant jais pritarti religinėms giesmėms. Šiuolaikinė viešųjų ir privačių apeigų bei estetinė paskirtis siejama su Mažosios Lietuvos instrumentine muzika, kurią atlieka folkloro ansambliai kalendorinėse, religinėse, regiono, nacionalinėse ir tarptautinėse šventėse, festivaliuose, vakaronėse bei privačiuose renginiuose.

Muzikos instrumentų ir instrumentinės muzikos rekonstrukcija bei gaivinimas XX–XXI a.

Mažosios Lietuvos instrumentų rekonstrukcijos pradžia sutapo su folkloro gaivinimo judėjimu XX a. 7–8-uoju dešimtmečiais ir 1978 m. Liaudies instrumentų remonto ir tobulinimo eksperimentinės laboratorijos įkūrimu Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetuose. Čia buvo kuriami ir taisomi liaudies muzikos instrumentai, kuriais grojo Liaudies muzikos katedros studentai ir dėstytojai. Laboratorijos įkūrėjas birbynininkas ir instrumentų meistras A. Butkus, sumanęs rekonstruoti Mažosios Lietuvos kankles-arfą, ėmė atidžiai studijuoti muziejuose saugomus muzikos instrumentus, rašytinius šaltinius, Prūsijos lietuvių liaudies dainų ir evangelišku giesmių melodijas, klasikinių muzikos instrumentų sandarą bei akustines savybes. Išanalizavęs visą tuo metu prieinamą informaciją, nustatęs ir pagrindęs optimalų kanklių-arfos skambesio diapazoną, meistras ėmėsi kanklių-arfos mokslinės rekonstrukcijos (Butkus, Motuzas 1994).

1984 m. A. Butkaus pagamintos Mažosios Lietuvos kanklės-arfa tuo metu buvo visiškai naujas instrumentas. Jo skambesį meistras demonstravo parodose Lietuvoje ir užsienyje, skaitė pranešimus konferencijose, dalyvavo diskusijose, pristatymuose, mokymuose ir kituose instrumentinės muzikos propagavimo renginiuose. 1994 m. A. Butkus lankėsi Klaipėdos krašto ir Lietuvos muzikos instrumentų parodoje, vykusioje Rytų Prūsijos žemių muziejuje Liuneburge (Vokietija). Apžiūrėdamas muziejaus fondus, 1928 m. Vokietijoje išleistame lei-

5 pav. A. Butkus su atkurtais Mažosios Lietuvos instrumentais, 2020 (KEKC)

dinyje (Hahm 1928) jis rado iki tol nematytą Klaipėdos krašto kanklių-arfos, Karaliaučiaus muziejaus „Prussia“ eksponato, nuotrauką. 1995 m. A. Butkus pagamino ir šį instrumentą. Iki 2007 m. A. Butkus atkūrė daugelį rašytiniuose šaltiniuose minimų Mažosios Lietuvos instrumentų (5 pav.).

Įvykdęs savo sumanymą, meistras rašė: „Muzikos instrumentų rekonstrukcija, jų daryba – ilgalakis ir sudėtingas procesas, reikalaujantis ypatingo kruopštumo, specifinių žinių įvairiausiose srityse, muzikinės tradicijos išmanymo. Tad instrumentų rekonstrukcija, pasitelkus laboratorinio eksperimento metodą, truko daugelį metų“ (Butkus 2008, 119).

XX a. 9-ajame dešimtmetyje suaktyvėjo folkloro ansamblių veikla, kuria siekta atskleisti Lietuvos etnografinių regionų kultūrinę tapatybę. Tuo metu dar neįteisintam penktajam etnografiniam regionui reprezentuoti puikiai tiko Mažosios Lietuvos kanklės-arfa. Folkloro kolektyvai „Vorusnė“, „Alka“, „Vorusnėlė“, vėliau „Kuršių ainiai“, „Giedružė“ ir kiti „jaukinosi“ ne tik Mažosios Lietuvos dainuojamąją tautosaką, bet ir rekonstruotus muzikos instrumentus. Klaipėdos krašto lietuvininkai jau nedaug tegalėjo pasakyti apie šią savosios kultūros sritį, nes pietistinės dogmos ir modernioji kultūra beveik ištrynė senąją folklorinį

6 pav. Folkloro ansambliai „Alka“, „Vorusnėlė“ ir A. Butkus, programoje „Jau saulelė“ pagal K. Donelaičio „Metus“ atliekantis Krizo vaidmenį, 2013 (KEKC)

sluoksnių. Folkloro ansamblių vadovai ir muzikantai patys turėjo atkurti ir interpretuoti rekonstruotais instrumentais atliekamą muziką.

Paskutinius keturis dešimtmečius į Mažosios Lietuvos muzikavimo stilišką gilinasi, siekia ją (at)kurti ir propaguoti apie dešimt¹⁸ Klaipėdos krašto folkloro ansamblių. Jų sudėtis įvairuoja nuo dvylikos iki trisdešimties įvairaus amžiaus (nuo 5 iki 80 metų) ir profesijų žmonių (mokytojai, dėstytojai, studentai, muzikantai, medikai, darbininkai ir kt.). Muzikos instrumentais groja jų vadovai: Jolita Vozgirdienė („Kuršių ainiai“) ir Alvydas Vozgirdas („Kuršių ainiai“, „Kuršiukai“), Gabija Kochanskaitė („Kuršiukai“), Elena Šalkauskienė, Jonas Kavaliauskas („Alka“), Ingrida Žmijauskienė („Alka“, „Kuršiukai“), Regina Jokubaitytė („Verdainė“), Ramunė Pečiukonytė („Aušrinė“), Dalia Kiseliūnaitė („Vorusnėlė“), Audronė Buržinskienė („Giedružė“), Giedrė Pocienė („Ramytė“) bei muzikuojantys nariai – suaugusieji ir vaikai. Mažosios Lietuvos kanklėmis arfa skambina ir kai kurie muzikantai – Donatas Bielkauskas, Vilius Marma ar entuziastai, pavyzdžiui, vilkaviškietė poetė Vilija Žalienė (Vabalienė 2005).

Anksčiau minėta, kad senosios instrumentinės muzikos užrašymų nėra, o XX a. ekspedicijose pavyko įamžinti keliasdešimt mandolinos, keletą smuiko, lūpinės armonikėlės ir citros garso įrašų. Todėl tiksliai apibūdinti autentišką Mažosios Lietuvos instrumentinės muzikos formą, stilių, atlikimo ypatybes neįma-

¹⁸ Ansamblių skaičius nuolat kinta.

7 pav. Folkloro ansamblio „Kuršių ainiai“ muzikantai Jolita ir Alvydas Vozgirdai, Gabija Kochanskaitė, Darius Brazdeikis, 2021 (KEKC)

noma. Dėl šių priežasčių šiuolaikinis Mažosios Lietuvos muzikavimo tradicijos rekonstravimas paremtas rašytiniais šaltiniais, fragmentiškomis etnografinėmis žiniomis, analogijomis su kitų Lietuvos regionų etnine muzika ir instrumentų techninėmis galimybėmis. Tai yra pagrindiniai muzikavimo tradicijos atkūrimo orientyrai. Stilistiniu požiūriu šiuolaikinė muzikavimo tradicija yra labai marga, joje galima išvelgti bruožų, kurie paliudyti rašytiniuose šaltiniuose ir kurių juose nėra, bet, remiantis gretimų regionų muzikavimo duomenimis, galėjo būti. Bene reikšmingiausią įtaką XX a. antrojoje pusėje Mažosios Lietuvos muzikavimo tradicija patyrė iš gretimų Žemaitijos ir vakarų Aukštaitijos regionų (Augėnaitė 2001; Kirdienė 2004). Dauguma ansambliuose dalyvaujančių muzikantų yra žemaičiai.

Folkloro ansamblių muzikantai instrumentais pritaria dainoms ir evangeliškomis religinėms giesmėms, groja dainų, kurios tampa instrumentiniais kūriniais, šokių, ratelių melodijas iš Rytprūsių etnochoreografijos leidinių bei užrašytas XX a. ekspedicijose Klaipėdos krašte. Instrumentinės grupės kuria autorines kompozicijas drauge su klasikinės, džiaz, elektroninės muzikos atlikėjais. Instrumentinė muzika folkloro programose ir kompaktinėse plokštelėse sudaro iki 25 proc. viso repertuaro.

Kiekvienas folkloro ansamblis naudoja skirtingą muzikos instrumentarijų, kuris priklauso nuo instrumentinės grupės vadovo darbo stiliaus, ansamblio narių sudėties, poreikio. Muzikos instrumentais atliekamos dainos ir šokiai yra ansamblio vadovo ir grojančiųjų interpretacija. Tai iš esmės atitinka folkloro prigimtį – tradicija yra taki, nuolat kintanti ir perkuriama.

Lietuvos etnomuzikologijoje vyrauja mintis, kad akompanavimas instrumentais dainoms yra nebūdingas arba vėlyvas reiškinys. Nors lietuvininkų dainų melodika yra gana sudėtinga (platus diapazonas, chromatinis spalvingumas, dermėkaita, laisva metroritmika), pritarimas dainoms muzikos instrumentais yra žinomas rašytiniuose šaltiniuose (Glagau 1869/1970, 275; Tetzner 1897, 58). Šiuolaikinėje muzikavimo praktikoje folkloro ansambliai muzikos instrumentais – devynstygėmis–dvylikastygėmis kanklėmis, rečiau Mažosios Lietuvos kanklėmis–arfa, smuikais, lamzdeliais, įvairių sudėčių kapelomis – akompanuoja maždaug trečdaliui atliekamų dainų, kartais ir religinėms giesmėms.

Solistų ir kapelų grojimo maniera individuali, charakterį diktuoja melodijos dermė, metroritminė struktūra, atlikimo kontekstas. Pavyzdžiui, nors Mažosios Lietuvos kanklių derinimas identifikuotas kaip diatoninė mažorinio pobūdžio skalė, ansambliai kanklėmis pritaria ir mažorinio, ir minorinio pobūdžio dainoms. Pritariant dainoms muzikos instrumentais, sukuriama instrumentinės įžangos ir pabaigos, tarp posmelių įkomponuojami pragrojimai.

„Kuršių ainių“ vadovė J. Vozgirdienė pasakoja, kad instrumentą ar kapelos sudėtį iš tradicinio instrumentarijaus pasirenka intuityviai, išbando keletą derinių, kurie geriausiai skamba dėl melodijos dermės, instrumentų tembrų, diapazonų, kitų techninių galimybių¹⁹. Vozgirdai Mažosios Lietuvos kanklėmis–arfa skambina kiek kitaip negu A. Butkus. Jis stygas užgauna gnaibomuoju būdu tercijomis, kvintomis, sekstomis. Vozgirdai šiomis kanklėmis skambina pirštais išgrodami melodinius motyvus (panašiai kaip grojant arfa). Taip pat neretai dainoms pritaria pučiamaisiais instrumentais, kurie nevaržo vienbalsių plačios apimties melodijų laisvės.

Šokių muziką grojančių kapelų sudėtis taip pat įvairuoja, tačiau iš esmės atitinka rašytiniuose šaltiniuose minimą instrumentariją. Šokiams dažniausiai parenkami stipraus skambesio instrumentai: bandonija, palaikanti ir melodiją, ir akompanimentą, būgnas, bosuojanti basedlė, styginiais, pučiamaisiais išgrojama melodija ir ją lydintis motyvai.

¹⁹ Interviu su ansamblių vadovais vykdyti 2022 m. rugsėjo–spalio mėn.

Apibendrinimas

Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo tradiciją sudaro du savarankiški, tarpusavyje beveik nesusisiekiantys ir kokybiškai skirtingi laikotarpiai. Juos lėmė istoriškai vykę regiono kultūros pokyčiai, susiję su istoriniais, geopolitiniais, demografiniais procesais. Ne mažiau reikšminga buvo ir nuolat vykusi folklorinės, religinės bei pasaulietinės kultūros ir muzikos konkurencija, folkloro apsaugos ir gaivinimo iniciatyvos bei praktika.

Išvardytų kaitos veiksnių visuma lėmė keletą reikšmingų slinkčių: šiuolaikinę Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo tradiciją rekonstruoja ir plėtoja XX a. antrojoje pusėje į šį regioną atvykę gyventi naujakuriai; tradicijos saugojimu ir plėtra rūpinasi valstybės institucijos ir kultūros įstaigos; tradicijos palaikymo židiniai susitelkė šiaurinėje Mažosios Lietuvos etnografinio regiono dalyje – Klaipėdos krašte.

Dideliame ir savitai išsidėsčiusiame Mažosios Lietuvos etnografiniame regione, šimtmečiais įėjusiam į Vokietijos valstybės sudėtį, sąveikavo skirtingos kultūros. Tai lėmė ir muzikinio folkloro bei regione naudotų instrumentų įvairovę. Iki šiol vykdytuose šios tradicijos tyrimuose dalis šaltinių informacijos liko užribyje arba interpretuota gana vienpusiškai. XX a. Mažosios Lietuvos instrumentinės muzikos gaivinimo praktikose instrumentarijus pasirinkimas atspindi minėtąją įvairovę, o atliekama muzika – kūrybišką folkloro prigimtį.

Tradicijos rekonstrukcijai ir gaivinimui Klaipėdos krašte stipriausią impulsą suteikė Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakulteto įsteigimas ir čia dirbusios bei šio krašto kultūra „sirgusios“ asmenybės, kūrusios folkloro ansamblius, ugdžiusios dabar veikiančių folkloro ansamblių vadovus. Mažosios Lietuvos instrumentinės muzikos gaivinimo pagrindą padėjo instrumentų meistras Antanas Butkus.

Klaipėdos krašte veikiantys folkloro ansambliai, remdamiesi moksliniais tyrimais, rašytinių šaltinių, etnografinę medžiagą bei eksperimentuodami, atkuria Mažosios Lietuvos etnografinio regiono muzikavimo tradiciją ir ją plėtoja jau beveik keturis dešimtmečius. Duomenų trūkumas lėmė tai, kad puoselėjant šią tradiciją svarbūs ne tik šaltiniai, bet ir vadovų profesionalumas, ansamblių muzikavimo patirtys ir kūrybiškumas.

Literatūra ir šaltiniai

- Apanavičius 2001 – Romualdas Apanavičius. Lietuvininkai ir lietuviai etninės muzikos duomenimis: kas juos sieja ir skiria? *Tiltai. Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra*. Priedas Nr. 5, p. 5–10.
- Apanavičius 2003 – Romualdas Apanavičius. Mažosios Lietuvos kanklės: lietuvininkų ar kuršinių kūpalikimas? *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 18 (12), 221–237.

- Augėnaitė 2001 – Loreta Augėnaitė. Liaudies instrumentinis muzikavimas Klaipėdos krašte (XX a. vid.–pab.). *Tiltai*. Priedas Nr. 7, p. 77–85.
- Bacevičius 2004 – Egidijus Bacevičius. Poledinės baidomosios žvejybos Pietryčių Baltijos įlankose biologiniai pagrindai, techninė įranga ir tradicija (XIX–XX a. I pusėje). *Jūra ir aplinka*, 1 (10), p. 67–74.
- Baika – Albertas Baika. Ratukinė lyra. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2023 09 25]. Prieiga internetu: <<https://www.vle.lt/straipsnis/ratukine-lyra/>>
- Baltrėnienė 1995 – Marija Baltrėnienė. Mažosios Lietuvos kanklės rašytiniuose šaltiniuose. *Liaudies kultūra*, 6, 43–45.
- Baltrėnienė ir Apanavičius 1991 – Marija Baltrėnienė, Romualdas Apanavičius. *Lietuvių liaudies muzikos instrumentai*. Vilnius: Mintis.
- Baltrėnienė-Gaščiauskaitė 1991 – Marija Baltrėnienė-Gaščiauskaitė. *Devynstygės kanklės: kankliavimo tradicijos ir dabartis*. Vilnius: Mintis.
- Bartschas 1889/2000 – Christianas Bartschas. *Dainų balsai*. Parengė J. Čiurlionytė, L. Burkšaitienė, V. Daniliauskienė. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
- Bartusevičius 1983 – Vladas Bartusevičius. *Liaudies meno baruose*. Vilnius: Vaga.
- Bezenberger 1889 – Adalbert Bezenberger. *Die Kurische Nehrung und ihre Bewohner*. Stuttgart: Verlag von J. Engelhorn.
- Bretkūnas 1983 – Jonas Bretkūnas. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Vaga.
- BRMŠ I 1996 – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, I* (Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos). Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Butkus 1989 – Antanas Butkus. Archajiško viduramžių instrumento – Mažosios Lietuvos kanklių – tyrinėjimo ir mokslinės rekonstrukcijos problemos (p. 79–82). In *Lietuvininkai ir Mažoji Lietuva amžių būvyje*. Klaipėda.
- Butkus 1991 – Antanas Butkus. T. Lepnerio graviūroje pavaizduotų muzikos instrumentų rekonstrukcijos klausimu (p. 15–17). In *T. Lepneris ir Mažoji Lietuva. Skaitiniai T. Lepnerio 300-osioms mirties metinėms*. Klaipėda.
- Butkus 1992 – Antanas Butkus. Psalteriumas – Mažosios Lietuvos kultūros reliktas. *Liaudies kultūra*, 5, 37–38.
- Butkus 1994 – Antanas Butkus. Mažosios Lietuvos kanklių rekonstrukcija (p. 21–23). In *Baltijos tautų kanklės „Nuo kaimo gryčios iki koncertų salės“*. Antrasis tarptautinis kanklių tyrėjų simpoziumas. Vilnius.
- Butkus 2003 – Antanas Butkus. *Mažosios Lietuvos ir lietuvių liaudies instrumentai*. Klaipėda: Druka.
- Butkus 2008 – Antanas Butkus. Mažosios Lietuvos muzikos instrumentarijus ir jo mokslinė rekonstrukcija. *Res humanitariae*, 3, 116–132.
- Butkus ir Motuzas 1994 – Antanas Butkus, Alfonsas Motuzas. *Mažosios Lietuvos liaudies instrumentai ir apeiginė muzika*. Vilnius: Apyaušris.
- Donelaitis 2000 – Kristijonas Donelaitis. *Metai ir pasakėčios*. Vilnius: Baltos lankos.
- Glagau 1869/1970 – Otto Glagau. Lietuvininkų kalba ir poezija (p. 256–280). In *Lietuvininkai*. Parengė Vacys Milius. Vilnius: Vaga.
- Gotthold 1847 – Friedrich August Gotthold. Ueber die *Kanklys* und die Volksmelodien der Littauer. *Neue Preussische Provinzial Blätter*, 4, 241–256.
- Grove – *A Dictionary of Music and Musicians*. Dulcimer, ed. By George Grove [žiūrėta 2023 09 23]. Prieiga internetu: <https://en.wikisource.org/wiki/A_Dictionary_of_Music_and_Musicians/Dulcimer>.
- Hahm 1928 – Konrad Hahm. *Deutsche Volkskunst. Geleitwort von Edwin Redslob*. Berlin, Deutsche Buch-Gemeinschaft.
- Hartknoch 1679 – Christoph Hartknoch. *Selectae dissertationes historicae de variis rebus Prusiacis*. Publisher „Sumtibus Martini Hallervordii, Bibl.\[iopolae\] Regiom.\[ontii\] Pruss.\[icae\]“.

- Huffziger 1930 – Herman Huffziger. *Der Tanzkreis. Alte und neue Volkstänze aus Ostpreußen I–II*. Leipzig.
- Hummel – Hummel (Instrument) [žiūrėta 2023 08 17]. Prieiga internetu: <[https://en.wikipedia.org/wiki/Hummel_\(instrument\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hummel_(instrument))>
- Jokubauskas ir Vareikis 2016 – Vytautas Jokubauskas, Vygantas Vareikis. *Lietuvos šaulių sąjungos XX Klaipėdos rinktinė 1923–1939 metais*. Klaipėda: Druka.
- Jonynas 1984 – Ambraziejus Jonynas. *Lietuvių folkloristika iki XIX a.* Vilnius: Vaga.
- Karaška – Arvydas Karaška. Žvejų lenta. In *Mažosios Lietuvos enciklopedija* [žiūrėta 2023 10 02]. Prieiga internetu: <<https://www.mle.lt/straipsniai/zveju-lenta>>
- KEKC – Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centro archyvas.
- Kirdienė 2004 – Gaila Kirdienė. Smuiko muzika: lietuvininkai ir žemaičiai. *Tiltai*. Priedas Nr. 24, p. 115–137.
- Kirdienė 2005 – Gaila Kirdienė. Lietuvininkų ir žemaičių smuiko repertuaras. *Liaudies kultūra*, 4, 14–30.
- KKDM 2017 – *Klaipėdos krašto dainos ir muzika. 1935–2000 metų įrašai*. Sudarė Austė Nakienė, Lina Petrošienė, Gaila Kirdienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- KM – Schweinskopfsalterium. *Komponisten in Mödling* [žiūrėta 2023 08 24]. Prieiga internetu: <<http://www.cronopio.de/grosse-komponisten-in-moedling/11-2/schweinskopfsalterium/>>
- Koženiauskiene 1990 – Regina Koženiauskiene. *XVI–XVIII amžiaus prakalbos ir dedikacijos*. Vilnius: Moksas.
- Leibrandt 1927 – Reinhard Leibrandt. *Ostpreußische Fischertänze*. Königsberg.
- Lepneris 1690/2011 – Teodoras Lepneris. *Prūsų lietuviai*. Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Mačiulskis 2010 – Vidmantas Mačiulskis. *Lietuvininkų etninė choreografija: regioninis savitumas*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Mielcke 1800 – Christian Gottlieb Mielcke. *Anfangs-Gründe einer littauischen Sprach-Lehre*. Königsberg: Druck und Verlag der Hartungschen Hofbuchdruckerey.
- Mikulskienė 1957 – Ona Mikulskienė. Skamba, skamba kankliai. *Moteris. Lietuvių moterų žurnalas*, 3 (8), 3–5. Kanados lietuvių katalikių moterų draugija.
- Motuzas 1992 – Alfonsas Motuzas. Jonas Bretkūnas ir XVI a. Rytų Prūsijos lietuvių tautiniai muzikos instrumentai. *Liaudies kultūra*, 5, 36–37.
- Neverdauskas 1963 – Alfonsas Neverdauskas. *Pajūriais, pamariais*. Chicago.
- Nežinomas autorius 1866/1970 – Nežinomas autorius. Lietuviškos vestuvės (p. 186–194). In *Lietuvininkai*. Parengė Vacys Milius. Vilnius: Vaga.
- NPPB 1848 – Littauischer Volksgesang. *Neue Preussische Provinzial Blätter*, V, 59–75. [Königsberg].
- Pretorijus 1671/2006 – Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*. T. III. *Senovės prūsų konsekracijos, VI knyga*. Parengė I. Lukšaitė, bendradarbiaudama su M. Girdzijauskaite, S. Drevello, J. Kiliumi, M. Čiurinsku. Vilnius: LII leidykla.
- Puipa 1983 – Drama „Moteris ir keturi jos vyrai“. Vaidybinis filmas. Scenarijaus autorius ir režisierius Algimantas Puipa [žiūrėta 2023 10 03]. Prieiga internetu: <<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/10560/drama-moteris-ir-keturi-jos-vyrai>>
- Rėza 1825 – *Dainos, oder Littauische Volkslieder, gesammelt, übersetzt und mit gegenüberstehendem Urtext herausgegeben von L. J. Rheza*. Königsberg.
- Ronström 2019 – Owe Ronström. On the Meaning of Practicing Folk Music in the 21st Century. *PULS, Journal for Ethnomusicology and Ethnochoreology*, 4, 10–25 [Centre for Swedish Folk Music and Jazz Research].
- Ruhig 1747 – *Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon ... von Philipp Ruhig...* Königsberg.

- Rupeikaitė 2007 – Kamilė Rupeikaitė. Muzikos instrumentų identifikavimo ypatumai lietuviškuose Šventojo Rašto vertimuose. *Lietuvos muzikologija*, 8, 88–104.
- Slavinskas 1937 – Zenonas Slavinskas. Lietuvių kanklės. *Tautosakos darbai*, 3, 244–318.
- Sliužinskas – Rimantas Sliužinskas. Muzikos instrumentai. In *Mažosios Lietuvos enciklopedija* [žiūrėta 2023 08 14]. Prieiga internetu: <<https://www.mle.lt/straipsniai/muzikos-instrumentai>>
- Stunžėnienė ir Rimša 1995 – Virginija Stunžėnienė, Vytautas Rimša. Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų tyrinėjimų apžvalga (p. 448–454). In *Lietuvininkų žodis*. Parengė Kazys Grigas, Zita Kelmickaitė, Bronislava Kerbelytė, Norbertas Vėlius. Kaunas: Litterae universitatis.
- TCM – *Terre Celitche e Medioevo*. Il Salterio [žiūrėta 2023 09 23]. Prieiga internetu: <<https://ontanomagico.altervista.org/salterio.html>>
- Tetzner 1897 – Franz und Helene Tetzner. *Dainos, litauische Volksesänge*. Leipzig [žiūrėta 2023 08 24]. Prieiga internete: <<https://archive.org/details/dainoslitauische00tetz/page/66/mode/2up>>
- Vabalienė 2005 – Laima Vabalienė. „Būk su manim šviesoj! Būk su manim džiaugsmel!“ *Santaka*. Vilkaviškio krašto laikraštis, 2005 06 23 [žiūrėta 2023 09 23]. Prieiga internetu: <<https://www.santaka.info/?sidx-1307>>
- Vakarai 1939 – Linksmaš Klaipėdos krašto Moterų Draugijos šiuipynys. *Vakarai*. Klaipėda, 1939 m. vasario 22 d., Nr. 44.
- VB – Antanas Butkus. *Mažosios Lietuvos ir lietuvių liaudies instrumentai* [žiūrėta 2023 09 23]. Prieiga internetu: <https://www.varioburnos.com/mediums/people/a_butkus.htm>
- Wagneris 1621/1999 – Erhardas Wagneris. *Prūsijos lietuvių, gyvenančių Įsruties ir Ragainės apskrityje, buitės ir papročiai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Žilevičius 1958 – Juozas Žilevičius. Mažosios Lietuvos liaudies muzikos bruožai. In *Mažoji Lietuva, I* (p. 259–281). New York.

Lina Petrošienė

THE TRADITION OF INSTRUMENTAL MUSIC-MAKING IN LITHUANIA MINOR: TWO DESTINIES

Summary

The tradition of instrumental music in Mažoji Lietuva (the ethnographic region of Lithuania Minor) was recognised as a part of the intangible cultural heritage in 2022 and included in the national register. This tradition is based on valuable descriptions of Prussian-Lithuanian Lietuvininkai musical instruments and music-making from the 16th to the 20th century. It also includes visual material, dozens of audio recordings of instrumental music, and melodies of songs and dances.

In the 20th century, instrumental music in Prussian-Lithuanian culture was not passed down through the usual oral folkloric way, and was at risk of being lost. However, in the 1970s, a folk revival movement emerged, followed by the restoration of Lithuania's independence and cultural policies focusing on ethno-

graphic regions. These factors, along with the enthusiasm of the local people, provided an impetus for the reconstruction and development of the tradition.

The article analyses the folkloric tradition of instrumental music in Lithuania Minor, including its forms, evolution, influencing factors, decline, reconstruction and continuity. The tradition of instrumental music in Lithuania Minor consists of two distinct and almost independent periods. The first documented period of the tradition dates back to the 16th century, and continues until the mid-20th century. In the 1970s and 1980s, with the folk revival movement in Lithuania, the idea of reconstructing Lithuania Minor's musical instruments gained momentum. This marked the beginning of the second period of instrumental music in the existence of Lithuania Minor.

During these periods, various cultural influences interacted in the ethnographic region of Lithuania Minor, which for centuries had been a part of Germany. This cultural diversity influenced the musical folklore and the various musical instruments used in the region. In scientific studies of instrumental music that have been carried out so far, part of the source information has remained on the sidelines, or has been interpreted in a rather one-sided manner.

The revival of instrumental music in Lithuania Minor in the 20th century, especially in the Klaipėda region, was strongly influenced by the establishment of the State Conservatory's Klaipėda Faculty. Individuals who were passionate about the culture of the area founded folklore ensembles and trained the leaders of currently active folklore ensembles. The revival also benefited from the work of the instrument maker Antanas Butkus. He reconstructed various Prussian-Lithuanian musical instruments using available written sources and experimentation. These instruments, such as the *kankles-arfa*, *psalterium*, *horn-trumpet*, *drum*, *flute*, the Klaipėda region's *arfa-kankles*, the *shepherd's pipe*, and Jokūbas Stiklorius' *kankles*, were gradually incorporated into the programmes of folklore ensembles in Klaipėda and its region, and became part of the cultural life of the region.

For almost four decades, folklore ensembles from Klaipėda, Šilutė, Pagėgiai and Neringa have creatively reconstructed and developed the tradition of instrumental music in Lithuania Minor. Some musical instruments are used by folk groups from other regions of Lithuania, such as Vilnius, Kaunas and Palanga, and individuals who perform songs and dance melodies of Lithuania Minor. The lack of authentic material has led to the fact that not only the sources but also the professionalism of the ensemble leaders, the musical experience of members of ensembles, and creativity, are essential for preserving this tradition.